

Joan Baptista Xuriguera escriptor

Esbós de biografia

per Josep Camps i Arbós

Joan Baptista Xuriguera escrivia al seu *Diari* el 7 de juliol de 1963, en plena dictadura franquista: «No puc dir que la vida hagi fet de mi un home afortunat. Cada petita victòria ha estat assolida després d'una lluita encesa, d'un combat violent. Cada llibre escrit ha exigit de mi un esforç incalculable, cada obra publicada m'ha costat un sacrifici extraordinari. He caminat a poc a poc, potser amb seguretat, però lentament. I no he trobat mai el camí fàcil. El nostre món, dominat en primer lloc pels diners, no s'ha ofert mai a ajudar-me, a posar-me a les mans la satisfacció o l'èxit. Els meus amics m'han deixat caminar sol, sense donar-me la mà. És veritat que jo no m'he lligat mai a ningú, emportat sempre per una necessitat irresistible d'independència, però no he vist mai l'acció favorable d'un home que m'aplanés el camí i m'ajudés a triomfar. Que difícil és caminar pel terreny de les activitats literàries! Sol,

ben sol, tot sol! Als vint anys, igual que als trenta; i als quaranta igual que als cinquanta. Però si no he tingut la sort de veure obrir-se les portes de la popularitat, si no he rebut la satisfacció d'algun fàcil triomf, en canvi he sofert la ferida de la indiferència i el dolor de l'atac despietat. Crítiques adverses, paraules enemigues, menyspreus violents, m'han perseguit tothora i han encès el meu sofriment, per deixar-me més aïllat, a dins de la meva eterna soledat.» Nou anys després d'aquests colpidors mots, Xuriguera va publicar un petit manual, de color verd, que ha esdevingut un dels llibres més venuts en la nostra llengua i que és el que ha fet que el seu cognom sigui familiar a diverses generacions: *Els verbs catalans conjugats*. Malgrat tot, la seva figura només és recordada avui dia per aquest manual, en-

Una original fotografia de Joan Baptista Xuriguera (1908-1987), el 1931.

cara que la producció que va dur a terme abraçà àmbits tan diversos com els de la poesia, la narrativa, el teatre, l'assaig històric, literari i lingüístic, el periodisme, la memorialística, la traducció i l'edició; una dilatada obra amb seixanta títols publicats i una quinzena encara d'inèdits.

Endut per les lletres i l'activisme

Quart fill del matrimoni format per Pau Xuriguera, masover i contramestre de la fàbrica coneguda popularment per la Sucreta, i Brígida Parramona, Joan Baptista Xuriguera va néixer a Menàrguens, un petit poble de la comarca de la Noguera, el 17 de juny de 1908. Hi visqué només un any, perquè el 1909 la família es traslladà a Balaguer, i el 1913 a Lleida, arran del nomenament del pare com a conserge del Liceu Escolar, una institució que introduí les innovacions pedagògiques de l'època a la capital ponentina. De formació literària autodidàctica, Joan Baptista es forjà, com assenyalà a les inèdites *Memòries davant el mirall*, amb les lectures que trobava a la biblioteca de casa, tant d'autors catalans (Alfons Roure, Pompeu Gener, Àngel Guimerà, Jacint Verdaguer o Antoni de Bofarull), com francesos (Alexandre Dumas o Victor Hugo). De ben jove començà a escriure —a catorze anys engiponà els primers versos— i es deixà endur pel món de les lletres, que, a partir de divuit anys, combinà amb l'activisme polític.

La vocació literària de Joan Baptista Xuriguera es desvetllà els anys vint. S'inicià en el món de les lletres com a articulista —signant, com féu durant la preguerra i l'exili, els textos únicament amb el segon nom— als diaris «El País» —on, emprant el pseudònim literari de Tirant lo Blanc, tingué al seu càrrec la secció «Pàgina del dia»— i «L'Ideal», i a les revistes «Vida Lleidatana», «L'Opinió» i «Art», tot comentant qüestions de l'actualitat política, literària o artística. D'especial interès és la funció que desplegà a «Lleida», una publicació cultural i moderna fundada el 1921 pel metge Amali Prim, de la qual el germà gran de Joan Baptista, Ramon, havia assumit la direcció el 1926, en plena dictadura de Primo de Rivera. Entre els textos de Xuriguera que hi veieren la llum sobresurten els dedicats a l'exercici de la crítica literària, en què tractà d'escriptors i obres que responien als paràmetres de la més estricta modernitat i que ens dibuixen la figura d'un àvid lector embolcallat per una nodrida cultura. Hi ressenyà textos d'autors catalans com Joan Puig i Ferrer, Ernest Martínez Ferrando, Miquel Llor, Maria Teresa Vernet, Josep M. Millàs-Raurell, Josep Navarro Costabella o Josep Pla. I també estrangers, vuitcentistes: Benjamin Constant,

Liev Tolstoi, Fiodor Dostoievski, Ivan Turgenev, Charles Dickens, Thomas Hardy; o contemporanis: Stefan Zweig, André Malraux, Panait Istrati o Fedor Gladkof. A més, des del juliol de 1928, quan Ramon Xuriguera se n'anà a París després d'haver obtingut una beca d'ampliació d'estudis, Joan Baptista menà el timó de «Lleida», una tasca que va desenvolupar fins a 1930, quan la revista va desaparèixer a causa de la censura. Simultàniament, començà a vincular-se als partits del comunisme més heterodox: primer, el 1926, al Partit Comunista Català i, el 1930, a Joventut Esquerrana, organització que es donà a conèixer per mitjà del manifest «A la joventut lleidatana» i de «L'Espurna», que es definia com un «Setmanari de cultura i sociologia».

El 1932 Joan Baptista Xuriguera es traslladà a Barcelona, seguint els passos del seu germà, que l'any anterior havia esdevingut secretari personal de Joan Casanovas i Maristany, futur president del Parlament de Catalunya. A la ciutat comtal ingressà com a funcionari a l'Ajuntament i hi va dur a terme una intensa activitat política —fou membre destacat dels partits d'orientació comunista Bloc Obrer i Camperol (BOC) i Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM)— i literària. Estretament lligats als fonaments ideològics del BOC són els opuscles «L'organització de la joventut» (1931), que traeix una sincera admiració pel món soviètic, i «La cuestión religiosa» (1932), que expressa un anticlericalisme radical. Xuriguera, durant el període de la República, començà a fer-se un nom com a escriptor amb les novel·les *Desembre* (1934), *Hilde* (1935) i *Margarit* (1959, però escrita el 1935), que responien a dos dels centres d'interès de la narrativa moderna de l'època: la crítica a la societat burgesa des d'un punt de vista revolucionari i la psicologia dels personatges. Ara bé, aquests no són els únics textos de caràcter narratiu escrits durant aquests anys. Tenim notícia d'obres que es van perdre en el decurs de la guerra civil en ser espoliat el pis del seu germà a la barcelonina avinguda de Gaudí, on les havia dipositat: les *nouvelles La llaçada trencada* i *Blanca*; i les novel·les *Joan i Victorina* i *Marcel Terra*. Tot i la preponderància d'aquest gènere, Xuriguera en conreà d'altres: el teatre, amb les peces *La ferma resolució* (escrita a l'inici de la dècada) i *La meva dona és aquesta* (1935); i la poesia, amb *El cor vermell*, que el juliol de 1936 Josep M. López-Picó havia de publicar a la prestigiosa col·lecció «Publicacions de La Revista»; l'esclat de la guerra va impedir-ne l'edició i, malgrat els esforços de l'autor per donar a conèixer el llibre —el presentà sense sort el 1937 al premi Joaquim Folguera—, va restar més de vint anys inèdit.

1. Joan Baptista Xuriguera a vint-i-un anys, el 1929.

2. D'esquerra a dreta, Ramon, Joan Baptista i Pere Xuriguera, el 1933.

3. Novembre de 1948. Xuriguera amb la família a Barcelona, poc després d'haver tornat de l'exili.

4. Barcelona, 1971. Joan Baptista Xuriguera al pis de la ronda de Sant Pere.

Poc després d'iniciar-se la contesa, l'agost de 1936, Joan Baptista Xuriguera retornà a Lleida per formar part de la Paeria en representació del POUM. Li fou encomanada la regidoria de Cultura, des de la qual municipalitzà els teatres i cinemes, i la direcció del diari «Combat», on publicà un seguit d'editorials i de poemes fidels als postulats antifeixistes. A més, en plena revolució, estrenà el 15 de desembre de 1936, al lleidatà Teatre Victòria, el drama social *La pau regna al camp*. Amb motiu de l'exclusió del POUM del govern de la Paeria després dels Fets de Maig de 1937, Xuriguera abandonà Lleida i tornà a Barcelona, on es va dedicar a la creació d'una literatura de combat amb peces breus com *Els pares dels soldats* (1937). L'octubre de 1938 dos fets van colpejar la família Xuriguera, com foren la mort dels altres dos germans, Pere i Pau: el primer, a trenta-cinc anys, en combat al front de l'Ebre; el segon, a vint-i-cinc anys, víctima d'odis polítics, en un batalló de càstig prop de la població tarragonina del Perelló.

Arran de la notícia de la caiguda de Barcelona a mans de les tropes franquistes, el 26 de gener de 1939, Joan Baptista Xuriguera decidí travessar la frontera, des del poblet empordanès de la Vajol, on havia residit els dar-

ters mesos de guerra, i s'exilià amb la muller, Dolors Solà (amb qui s'havia casat el desembre de 1936), a França, a les localitats occitanes de Caussada i de Montalban; uns mesos abans ja ho havia fet el seu germà Ramon. Durant els anys que va romandre a l'exili Xuriguera mantingué en tot moment una actitud compromesa amb la catalanitat (va ser un dels fundadors del Casal Català de Montalban), que també s'evidencia en el conreu de la literatura: d'una banda, amb els textos apareguts a les revistes «Ressorgiment», de Buenos Aires, «Per Catalunya», de Niça, «Foc Nou», de Tolosa de Llenguadoc, o «Quaderns de l'exili», de Coyoacán; i, de l'altra, amb la redacció de l'assaig polític *El camí de Catalunya* (1945), un al·legat a favor de la unió de les terres de llengua

catalana dins d'una federació ibèrica que englobés els pobles català, castellà, portuguès i basc; dels dos primers volums del cicle novel·lístic *La vida d'en Joan Ventura*; i del poema èpic *Indíbil i Mandoni*.

Retorn i represa infatigable

El 17 de novembre de 1948, després de superar nombroses traves administratives, Joan Baptista Xuriguera aconseguí trepitjar, de nou, terra catalana. Hi arribà amb la muller i els dos fills, Blanca i Pau, nascuts a Montalban. S'instal·là a Tèrmens, a Mollerussa, i, definitivament, a Barcelona, on, davant la impossibilitat de retornar a l'Ajuntament, treballà de mestre a l'Acadèmia Kühnel; una tasca que va desenvolupar paral·lelament a la seva activitat com a escriptor. En el terreny literari durant la dècada dels cinquanta se cenyí al teatre en vers, amb les peces ambientades a l'antiguitat *Aníbal* (1957), *Níssia* (1957) i *Lucrecia* (1958); i a la poesia, amb la publicació del poemari de 1936 *El cor vermell* (1958), al qual afegí una secció amb composicions escrites després del conflicte bèl·lic. Un llibre que l'autor optà per autopublicar-se —gràcies als diners obtinguts amb la traducció al castellà d'autors clàssics com Aristòfanes o Plaute o Xenofont—, ja que els greus problemes per què travessava el món editorial català durant el franquisme van obligar-lo a crear Publicacions Ilerda, des d'on difongué bona part de la seva producció.

Les dècades dels seixanta i els setanta van ser especialment fructíferes per a l'obra de Joan Baptista Xuriguera, en contraposició a la vida familiar: el 1966 morirà el seu germà Ramon a Bergerac, sense haver pogut tornar de l'exili; el 1968, la seva filla Blanca, a vint-i-vuit anys; i el 1971, la seva mare. Literàriament, va tractar, amb competència, gèneres tan dispars com la poesia, senzilla però, tanmateix, d'una gran elaboració formal, amb els reculls *Les ales del vent* (1962), *Balada d'amor* (1963), *El silenci rebel* (1976) i *L'horta daurada* (publicat pòstumament el 2008); el teatre, amb peces de temàtica i intenció ben dispars com *Don Joan* (1961), *La reina Margarida* (1967) i *Capses humanes* (1971); la historiografia, que mostra una predilecció per temes antics i medievals com els orígens de la nació catalana, la nissaga dels comtes d'Urgell, la figura de Jaume el Dissortat i el Compromís de Casp, amb els treballs *Aníbal a Catalunya* (1963), *Evocació de Balaguer* (1966), *Evocació de Lleida* (1968) i *Margarida de Montserrat* (1977); l'assaig lingüístic, amb *Els verbs catalans conjugats* (1972) i el *Nou Diccionari de la Llengua Catalana* (1975), en què evidencia la seva admiració per Pompeu Fabra; i l'anàlisi literària, amb *Diccionari de poemes* (1970), del tot imprescindible per a estudiar la seva

concepció del fet poètic. En l'àmbit de la narrativa cal destacar el cicle *La vida d'en Joan Ventura* (1963-1987), una mena de memòries novel·lades, barreja de ficció i autobiografia, en què Xuriguera reconstrueix nostàlgicament un passat perdut per sempre, des dels anys de la infantesa fins a la diàspora republicana, i dóna, per tant, testimoniatge de l'època que hagué de viure. Val a dir que Xuriguera sempre es va plànyer de l'escàs reconeixement de què eren objecte a Catalunya la seva figura i la seva obra; un fet que atribuïa al «sectarisme» que dominava la cultura catalana. Sobre aquesta punyent qüestió escrivia el 23 d'octubre de 1965 al *Diari*: «Els concursos literaris de casa nostra? Una ocasió per a fer contents els amics.» I és que, malgrat presentar-se a diversos premis (Sant Jordi, Prudenci Bertrana, Joan Santamaria...), només va obtenir dos guardons, i encara als Jocs Florals de la Llengua Catalana, que, com és sabut, se celebraven a l'exili, arran de la prohibició exercida pel règim franquista: la Flor Natural, el 1960 a Buenos Aires, amb el poema «Cant a l'amor», i l'Ignasi Iglésias, el 1966 a Caracas, amb la peça teatral *La reina Margarida*.

Professionalment, Joan Baptista Xuriguera podrà retornar a l'Ajuntament de Barcelona el 1977, gràcies a una amnistia i a l'edat de seixanta-nou anys, primer al Museu d'Història de la Ciutat i, després, com a assessor lingüístic al Departament de Correcció i Revisió de Textos. Durant els darrers anys, tot i que no deixà de banda gèneres com el teatre —*La joia de morir* (1980), *La ciutat nova* (1981) o *La veu del destí* (1983), redactades, però, a l'inici dels anys seixanta— o la historiografia —*Els destins de la ciutat de Lleida* (1981) i *Grans errors de la història de Catalunya* (1986)—, s'abocà al conreu de la literatura memorialística: a més d'enllestir la publicació de *La vida d'en Joan Ventura* —l'última novel·la del cicle s'edità pocs mesos abans de la mort de l'autor—, rescatà dos colpidors dietaris, redactats durant els darrers mesos del període bèl·lic i revolucionari i els primers de la sortida forçosa de Catalunya, *Diari del primer any de l'exili a França* (1981) i *Els núvols de l'Empordà* (1984), mentre que continuà escrivint el seu *Diari*, iniciat el gener de 1951 i conclòs, obligatòriament, el 6 d'octubre de 1987, deu dies abans del seu traspàs a Barcelona a causa d'una hemiplegia.

No podem, en definitiva, obviar la trajectòria intel·lectual de Joan Baptista Xuriguera, mereixedora d'una major atenció en els estudis literaris del país. Esperem, per tant, que la celebració del centenari del seu naixement serveixi per a esperonar la lectura i l'anàlisi d'una producció que, fins avui, s'ha caracteritzat, com assenyala el mateix Xuriguera en el text amb què iniciàvem l'article, per la indiferència. O el desinterès.